

ISSN-0235-1366

6+

№ 1 2026

Наджгоанцхой бутт

selaad.ru

Хьоашаланаькъан Iаьла

Йоккха митал

Митал, митал,
Хьо хьалгIаттал!
Iа тIаювхал
даьре гIовтал.

Iа тIадувхал
чиллан чокхи.
Iа тIатиллал
ега хьай кий.

Кертах дехкал
хьаьса шовлакх.
Кога ювхал
совра пашмакх.

Вай хIанз гIоргда
цIаьпцилг долча.
Цига хургва
цIеза баьчча.

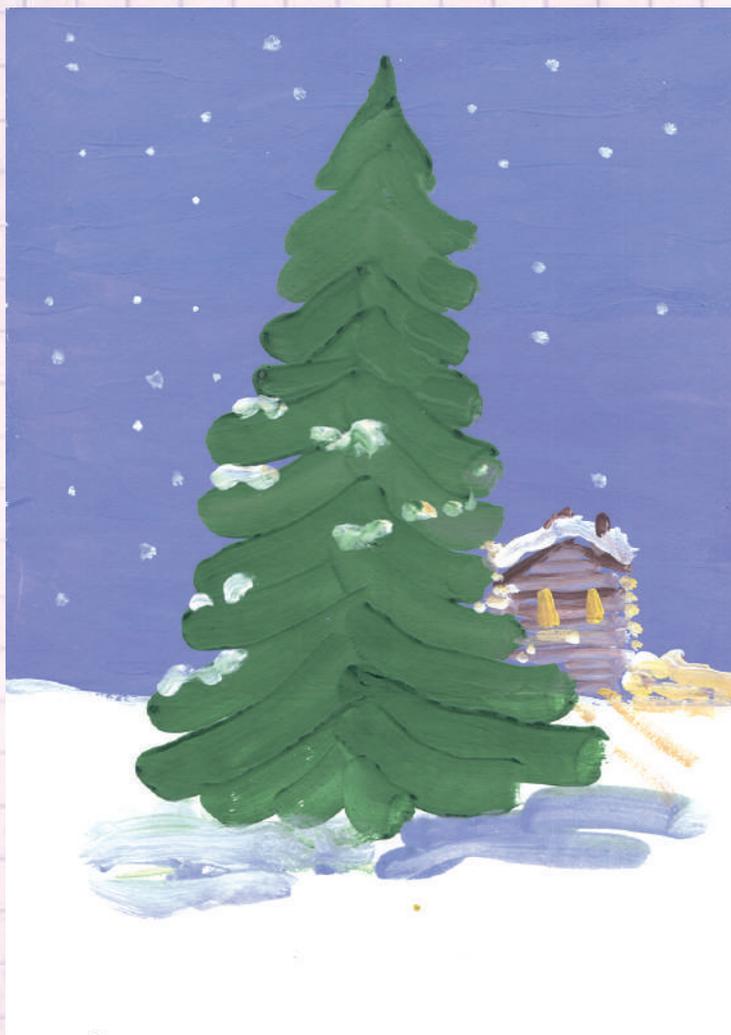
Фата егташ,
зурма лекхаш,
хьаьший хургба
шун тIа бекаш.

Халхадаргда
Хоза вай шиь.
Цец-амагIа
баргба хьаьший.

ГIанкарваргва
цIеза баьчча.
Iохоаергья
цо хьо баьрче.

Сона лургья
дошо мидал,
я хьо, аргда,
Йоккха митал.

Далганакъан Алияй сурт,
г/л. Наьсаре, УЦ «Дийлла дуне».

Іан белгалонаш

Іа тIаденад,
Шийла мух хьекхаш,
Соалоз лел цу тIа
Шана мо текхаш.

Лоа да, ца соцаш,
ТIера Іолегаш;
Жовхьараш санна
Малх болча кьегаш.

Шийла я бийсаш,
Сийрда да денош,
Кьоаной мо кIай да
Деррига цIенош.

Овшанакъан Халит,
Сурхо тIара ООШ,
5 «б» класс.

Са воша

Са вошилг ва
Соца дика,
Новкъа яйча
Шийна тика,

Кходац сона
Эппаз, шай -
Эц цо сона
Маха, тай.

Юхатетте
Керзадар,
Эц цо сона
Мерзадар.

Хидренакъан Сунат,
Сурхо тIара ООШ,
5 «в» класс.

Овшанакъан Ислама сурт,
г/л. Наьсаре, УЦ «Дийлла дуне».

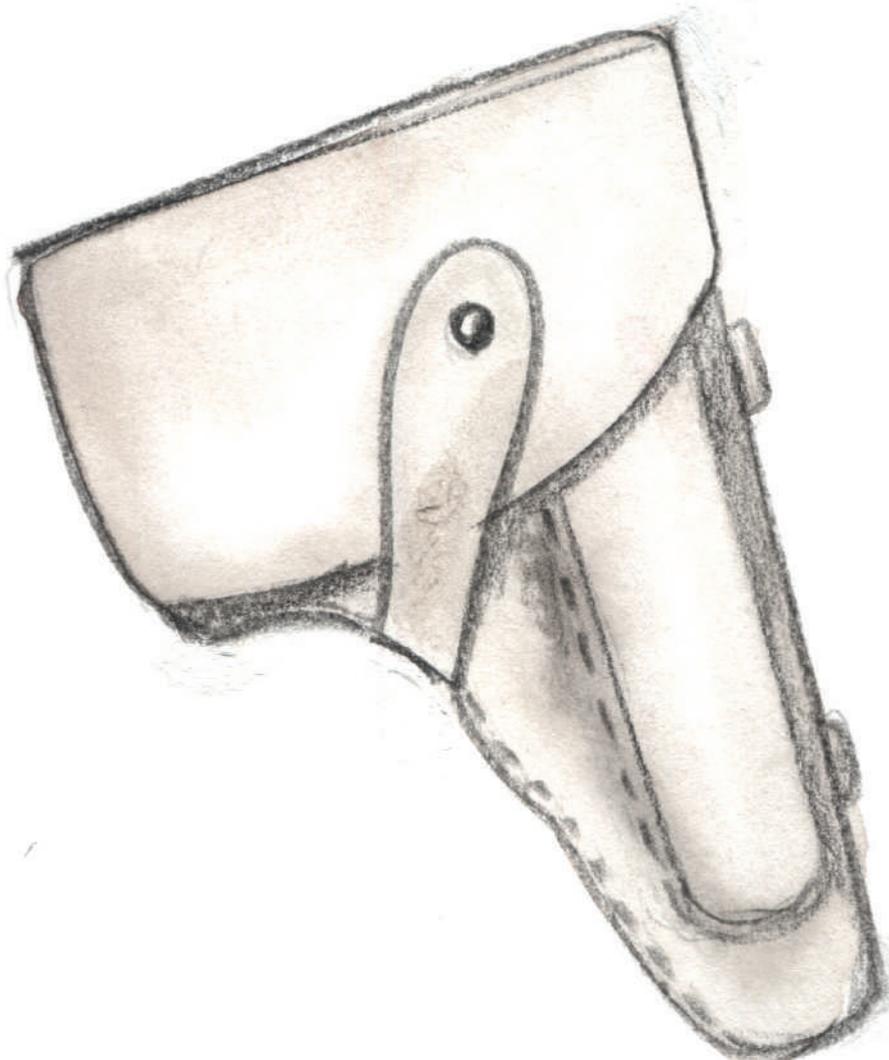
Фу маIан да хумIар яхача деша?

Вай къаман метта юкъе дале а, хум-пIар яха дош довзаш бац дукха нах. Из белггала фуд ховш, довзаш хул тIема гIу-лакхаца, бокъонаш лораерий мугIарашка болх бераш. Вешта аьлча, герз леладеча наха хов цу деша маIан миштад. ГIалгIай меттала цун маIан да - тепча Iочуехкаш бола ботт. Эрсий меттала аьлча, кобура я из. Аз дукха тийхкад из дош, мичара да ха гIерташ. Хетаргахьа, из хьадоагIа узбекиий меттацара, хIана аьлча хумпар цар меттала доккхача хьаькъала да воаца саг яхилга да. Цун овла хум ба. Из яьсса кIудал яхилга да. ХIанз дукхагIа теш хьо, из вай метта юкъе узбекашкара дена хиларах. Цхьаболча вай къаьнача йоазонхоша шоай йоазошка цун-на когаметта кIопилг яха дош леладаьд. Цу

тайпара моттиг гу вайна МутаIаланаькъан Хьажбикара «Макха царг» яхача дувцар тIа.

Карарча хана из дош вай дошлоргаш тIа долаш а да, из цахар дошлоргаш цаде-шилга да. Мишта леладе йиш я из дош? Ала йиш я: «Бокъонаш лораеча сага хаьн тIа хумпIар йоаллар, цу чу лелайора цо тепча»; «Сомача телатах яь яр эпсара герз чу-даьлла хумпIар»; «ХумпIарашка йоакхаш яр тика чу йохкаш хинна берий тепчаш».

Йоазонхоша, хьехархоша, журнали-сташа дукхагIа из метта юкъе мел леладу, дувцаш дола дош шерагIа дIадаржаргда, чIоагIлургда тайп-тайпара ханаш йолча наьха кхетамашка.

Іарчакханаькъана Сали

Гуйре

Лоамашка гІолла лел вай,
Сигале латт
Шортта екхаш.
Бийса лел, тІехьабиса
Етт мо,
Мерий чу тІаьда мотт хьекхаш.

Іа

Іа тІаденад лоамашка,
Борз санна цІайза,
Наха тІабийхаб кІархаш.
Хьун чура араьянна
Ферхаш мо,
Новкъа яда шах хинна тархаш.

Іарчакханаькъан Сали

«Тлоараш детта Іомалуш латт...»

Концерте вена ваґача
Іне аьннад:

- Ма дика болх ба ер ар-
тисташ болаш!..

- ХІана ях Іа? - хьаттад
Яне.

- Акхарга хьажа а ухаш,
Тлоараш детта Іомалуш латт
со, - яьхад Іне.

«Юхавоаґаш Іоваргва хьо...»

Автобуса чу ваґача воккхача сага аьннад:

- КІаьнк, юртара аравоалача соцайталахь
машин.

- Сагот ма де Іа, воти, параґата ваґІалахь.
Соцайтаргья хьона...

Цхьа ха яьлча, хьаттад кьоаночо:

- ДІакхьаьчадий вай юрта йисте?

- Э-э, воти, вицвеннавар со. Дукха ха я вай
юртара арадаьнна. Юхавоаґаш Іоваргва хьо, -
яьхад Яне.

Булгучанакъан Мурад

Хьоара бурилг

Цкъа дадас аьннад нанайга:
 - Герга кхача хьокхабе вайна.
 - Хьоар доаца цхьа клира да вайга, -
 Жоп деннад, из кхето лайна.

- Юмехкадий истола длачу-хьачу хьажа, -
 Аьннад длахо шийгарча арлагла вокхо.
 Падъяхай из, хоза бурилг бебежа,
 Кхерзаб тлаккха йоагача пешко.

Цигга шелбалийта биллаб кора тла –
 Кхоссабенна уй тла баьнна, керчаб.
 Бодаш, бодаш кхаьчаб из чана тла,
 Укхангахьа вокхо бларгликхаб.

Кхийттай бурилг, ше баа йоаллилга,
 Лоацца илли даьккхад цун шинна лерга:
 «Со беддаб ца хоатташ дадайга, нанайга,
 Хьох а, дегладале, бедда гаьнабаргба».

Чано кхы низ баьбац бодачунна.
 Длахо кхет цунах сира, меца борз.
 Цлаькха йиш лекхай, бахаб цох гаьнна.
 Духьалдаьннад хланз цогал, айеш оаз.

Цунна а шозза даьккхад ший говза илли,
 Геттара ладувгла кеп гойт лепача цоге,
 Хайтад: "Могаш доацаш да са лергаш,
 Са мерий тла а ийккхе, айдел кулги коги".

Кхоссабенна бурилг сецаб цун бларгашта клалха,
 Сеттад из, ше лергдилла ладувгла доаллаш санна.
 Тлаккха баге айяьй, бларчча йолашше длакхалла,
 Говза хила гийрточа бурилгах товр деш ший ченна.

Пуданганакъан Д. сурт

Джаьнтелг

Бахаш хиннаб Джаьнтелги цун ши доттаглеи. Майралца, деналца цлихеза хиннаб уж. Джаьнтелг тхьамада а волаш, мел долча дуненна готийсаб цар. Цкъа гаьннарча дунен тла болхаш са а дайна, эрий ара, бийса яккха моттиг йоацаш, бисаб ераш. Мича длатарлург-дар-хьогl вай, яхаш, ераш лелача хана, бларгадайнад акхарна лавттан чу ю-чудода доккха лург. Чухьежача, баьде хиннай цу чу.

- Долле, цу лургах ючу а даьнна, бийса яккха хьожаргда вай, - аьннад Джаьнтелга.

- Ца дахача бакъахьа дар вай, кхераме да из: цу чу фуд мича хов вайна, - аьннад новкъосташа.

- Ер дуне толадеш лела со, Джаьнтелг-м, глоргва цу чу, - аьнна, ючувола-веннав из.

Цунна тлехьа новкъостий а бахаб. Клезига болхаш, дукха болхаш, цхьа сердало бларгайнай акхарна. Ераш длатлакхаьчача, доккха ешап бларгадайнад, дижа уллаш. Ше уллачара хьалъай а денна, циска бларгаш кьоарза а даь, царгаш хьокха а яь, хавтгад цо:

- Фу эш шоана? Сенна даьхкад шо?

- Къаденна ешап, хьа ций мала даьхкад тхо, - майрра аьннад, длахьал-ха а ваьнна, Джаьнтелга.

- Низ тоьаргбац шун са ций мала. Со-се да шо мо тинна лелача наьха ций мелаш, - аьнна, ешапа хьайийллай шийна тлехьашка латта налараш.

Новкъостий длачухьежача, бларга-байнаб акхарна кховзткъа кхоь корта.

- Аз ций меннача наьха кортош да шоана ераш. Шул дикагла кьоначий а бар царна юкье, - аьннад ешапа.

- А, мичара, хьа ций мала даьх-

кадац тхо! Оаха-м бегаш баьбар. Жи! Фуннагла яле а, цхьа яа хлама кийч а йийя, бийса яккха моттиг кийчъел тхона.

Дладеннача ешапа, етт а бийна, яь чу бахийта из кхехка а баь, пхьор дудаьд новкъосташта. Юбувша аьнна мотт а биллаб.

Дабийшаб новкъостий. Хлаьта Джаьнтелг тхьайса волаш санна кеп а оттаяь, саькхо ладувглаш уллаш хиннав. Клезига ха йоалаш, дукха ха йоалаш, цхьа тата хезад цунна. Шорттига ший цхьа бларг а бийлла длахьежача, бларгадайнад Джаьнтелга доккха урс, «чларх-чларх», яхаш, ший царгех ирдеш дагла ешап. Шорттига млишка яьй укхо ший новкъосташта. Из бларгагушшехь, кхерабенна новкъостий бос а баха, хьоа а ца луш, таккхалча ихкаб. Ераш ухкача оагlорахьа хьа а хьежа, хавтгад ешапо:

- Тхьайсар малав, тхьовсанза малав?

- Тхьовсанза со, Джаьнтелг, ва!

- Хлана тхьовсац хьо?

- Наб яглац сона: со цлагла волча хана, са нанас кхьара уст а буабийя, вужавора со.

Кхьара уст а боалабаь, бийна из кийч а баь, буабаьб цо Джаьнтелга. Хлама юаргйолаш-м Джаьнтелг а хиннав. Дикка дулх а диа, юха а ший метта ювижав. Тхьовра санна, «чларх-чларх», яхаш, ший царгех урс ир а даь, хавтгад ешапо:

- Тхьайсар малав, тхьовсанза малав?

- Тхьовсанза со, Джаьнтелг, ва!

- Наб е хьайна, хлана тхьовсац хьо?

- Иштта наб ца йоаглаш уллар со.

Цагла волча хана, са нанас пхбора кхаъра уст буабачул тлехьагла, уст бодача яь чу шурий тла хьоара худар дора сона, - аьннад Джаьнтелга.

Уст бодача яь чу шура лочу а етта, хьоар чуухташ, песака из кегадеш, худар де эттад ешап. Кастта булкьаш бе доладеннад худар. Ешап яьна лотладийрза доаллача хана, шорттига длатла а ваха; Джаьнтелга, тлехьашкара мларга теха, худара яь чу дахийтад ешап. Бларгаш а дайна, деррига дегл а доагадаь,

цленьюкье глolla, мухь а бетташ, хьалло ада доладеннад ешап. Ший хьанаратур а даьккха, эзар дакьилг даьд Джаьнтелга цу ешапа деглах. Цох лo мел иха ций длатлатехад цо налара тлехьашка уллача кьовзткьа кхаь керта. Дийнбена, царех нах хинна длаайттаб.

Ший зовза ши доттагла эьккха а ваь, уж кьовзткьа кхоь шийна тлехьа а ваьккха, цу блуна ше хьалха а волаш, волавенна вахав Джаьнтелг длахо дунетахка.

ЮвргIага хьежже Юбахийта ког.

Хьа гийг езачоа, хьо а веза.

Барзкъанга хьежже магIаваккха, кертага хьежже эгIаваккха.

Техьашка хьеже мара дош ма ала, хьалхаш-
ка хьеже мара ког ма ловза.

Шийна тIера вир-говр дайнадац, наха тIера хенжа-меза байнаб.

Виза вар аьле, кхача боацаш а ма гIо; йийкха
яр аьле, кхоллар доацаш а ма гIо.

Лохига саг дегала хул.

Туро цаI мара вийнавац, метто эзар вийнав.

Хац, дац - цхьа дош; хайра, дайра - эзар дош.

Ци фу тулларгья?

Дукха ха яр Яхььяс цискага сатувса. Шийна моллагла цхьа циск доладар дехаш, хьесталора из наьнага. «Дийнат леладар чоагла бехктокхаме да, сона хац вай цунна доаггача тайпара доал де влштлехьадаргдий, - оалар нанас. - Нагахьа санна вай цунна доагла доал ца дойя, цун къа хургда вайна».

Циск ший хилча, цул дикагла, цул бочагла цхьаккха хлама хулийтаргдацир ше, оалар Яхььяс. Ховргда вайна, аьле мара, кхы хаьдда жоп луцар нанас. Хлаьта цхьан дийнахьа, дагадоацаш, ше тика тла яха чуйоагаш, дикка ондаяьнна циска клориг ера цо клаьнка. Дувцилга дацар Яхььйй глдвахар. Овкъара беса, юкъ-юкъе пхорагла лаьржа шувнаш а ухаш, цаг баьцареи цаг сийнеи, тайп-тайпара бларгаш долаш, тамашийна циг дар из. Из мо дар влалла бларга а дайнадацир Яхььйна.

Цунца ловзаш, сакьердаш из бера дла ца хецаш, сайранга вахар клаьнк. Шоллагла дийнахьа ший даьца цхьана, каьхата йоккхача клпилгах ниI а кор а даьккха, тлехьа тхов а тилла, цлалг дир цар циска. Цлалг хозагла хургдолаш, цунна тлехнахьа хоза зизаш латгаш, пенах детгаш дола сома каьхат техар. Хлама даа кад а оттабир цлалга юхе. Цу чу цунна клаьда хурггюлаш, глйбилг длачубиллар. Ше балхах мел воалл, цигцах малагла ци тулларгья уйла йора клаьнка. Даьца дагавувлар. Хлаьта шоашта шиннена а хоза хеташ ци харжа влштлехьадаланзар цар. Цу деша кхы а уйла е лаьрхлар цар. Хланзарчоа циги дар из.

Уж цлалг деш мел боахк царна гонахьа кхийста циги, цлалг даь доаллашехь, цу чу длачуийккха, юдижа, цу сахьате тхьайсар.

Шоаш даьца баьча балха а, ший цигена а чоагла раьза волаш, цунах малагла ци тул-

ларгья кхы а дукха уйлаш яь, длатхьайсар Яхььа а.

Цлаьхха, циги дайна сагота хьайзар из. Цлагла мел йолча миинге хьежача, кораданзар. Тлаккха коа араваьлар, циги лаха. Ара саьрг мо догла делхар. Коа отара клалха цхьан саьн чу, кхераделча санна тебба даглаш корадир цунна циги. Шийна из корадарах глдваха сиха хьамархладеллача, тлаьда а меца а хийтар цунна из. Цул совгла, цхьа тамашийна дайденна, гелденна дар циги. Цамогаш а меца а хийтар цунна из. Ший циги мархла а делла, цлагла длачувоаллаше, сомайккхар Яхььа. Кхийтар из шийна дайнар гла долга. Из гла хиларах, цкьарчоа чоагла глдвахар из. Тлаккха, сиха хьальбура а ийккха, циска фусам йолча цлагла ючуведар, шийна гланахьа дайнар бакь хилар кхераш, сихагла из долча кхача ловш.

Бургац санна гергденна, ший цлалга чу тхьайса уллар циги. Глдвахар Яхььа, ший циги иштта маьрша бларгадайча. Хлаьта Бургац аьнна, ци тиллар цо цигех.

Маматанакъан Марет

Дахчан соалоз

Салман ваглар уйла еш:
Фу деш вагла со ,хлама ца деш?
Хьатлабоагла лайчилла бутт,
Хеталора лан сурт.

Аьшка соалоз пайдана яц,
Со из хакка раьза вац!
Шаьра яц из, ийцар ахчах,
Аз ергья сайна соалоз дахчах...

Длаэттав из соалоз е,
Шийна эшар хьагулде.
Ардакх хоадае эш херх,
Царгаш херха хилар аьрхла.

Хлаьта Салман, дог ца эккхаш,
Юхайнав ирье уж царгаш.
Шаьра хургья цун дахчан соалоз,
Хьокхаргба цо цунна боалоз.

Хьокхаш херх а, тлаккха фаттан...
Фу деш ваьглав хац ше ахканна!
Басар хьекха, кийча я.
Боалоз хьекха, шаьра я.

Дахчан соалоз яь ваьлар,
Лайчилла бутт длабаьлар.
Хьакхавчар из шийла чантар,
Сиха йоагла са соалоз
Гув тара.

Гудантанакъан Д. сурт

Салиханов А.

Куштанаькъан Сосе Ахьмад

Куштанаькъан Сосе Ахьмад ваьв 1936 шера кІимарса бетта 2-ча дийнахьа Буро тІа. Кхувш воагІача хана, лора болх бе вІалла дага а хиннавацар из. Бера хана хулаш ма хиллара, цхьацца лакхара уйлаш яр цун. Инженер-изобретатель хила лаьрхІа лелаш волча цунца, цхьан дийнахьа цу хьакъехьа лаьрххІа къамаьл ду дас. Вешта аьлча, цо дІахайтар воІа ший лоІам миштаб. Ахьмадах лор хиларга сатувсаш вар из. Лорий дешар дийша веце а, кулг дарбане долаш, цхьацца говзал йолаш хиннав Соси ше а.

1946 шера хиннад из. Дас цхьа хьехар ду кІаьнка. Цо яхачох, вІаштта кхаь шера бІаьстан юхье бІехала цІока, бисмал а даьккха, кулгашка хьокхае езаш вар из. Цу тайпара хІама дича, лорал доаллаш дола кулг аьттув болаш хул оалар. 1959 шера берригача мехка боаржабаь, шерра дІахьош хиннаб профориентацеца бувзабенна болх. Шийна езаш йола балха говзал харжа йиш йолаш хиннав хІара. Цу хьакъехьа воІ дагавоал наьнаца, хІаьта тІеххьарчо дагабохийт даь лоІам. Иштта вода вай мехкахо лорий дешар деша. Юххьанца, 1956 шера, Алма-Ате; цул тІехьагІа, 1957 шера, Буро тІа дешаш хул из. Дийша ваьлча, зІамига саг эггара хьалха Наьсаре кхаьчар. Дика лораш кІезига хиннаб цу хана вайцига. Бакъдар аьлча, уж дукхагІа хилийтара сагота волаш саг а хиннавац. Буро чурча больницен коа ваха моттиг лу кьонача специалиста. Юххьанца цох хул хирург. Ахьмада дийнахьа 2-3 сахьата болх бе безар поликлинике. Из Наьсаре яр. Цигара ваьлча, гІаш Буро чу водар, сахиллалца болх беш хулар цигарча больнице. Иштта лелаш-хьувзаш, цунга хоам боагІа Ленинграде онкологех йолча ординатуре вахийта таро хиларах. Шин шера хила везар цига. Ше цига яьккхача хана, из Јомавелар наха юкье лелача, цІийоацар оалача лазарашта дарбаш де. Иштта кхоач из Шолжа-ГІалий тІарча №2 йолча дарбанчен онколога дарже.

1985 шера онкологе отделени хьаелл Шолжа-ГІалий тІарча 9-ча дарбанче, хІаьта вай мехкахо цунна керте а оттаву. Цунца цхьана цох ву НГІАС-СР унахцІенон министерствон керттера онколог. Цо хьийга къа теркал а деш, 2002 шера цунна елар «КарагІдаьннарах» оала вай республикан орден, кхы а ши шу даьлча «ГІалгІай Республикан гІорваьнна лор» яха цІи лу цунна. ТІаккха цун совгІаташ тІа ЈотІакхийтар «Россе гІорваьнна лор» яха цІи а. Куштанаькъан Ахьмад вар респбликан дарбанчен онколог, онкологически диспансера лор. Медицински факультете деша багІарашта диагноз оттаяр кердача хьисапе хьехаргдола болх беш хиннав из укх тІеххьарча шерашка. Цу лостамагІа къахьегача лорашта эшаргдола книжка а, из дІа мишта хьеха деза дувца методически кулгал а яздаьд цо.

Кхелхав Сосе Ахьмад 2025 шера тов бетта, ший 90-гІа шу долча хана.

Ахархон кхели

Цхъан мужгечоа, гота воаллаш, лаьттах йоалла ганз кораяьй. Цох бекхам беш, Лаьттан тIа хIара дийнахьа зизай цхьацца кIорап дуллаш хиннад цо. Цигга тIаенача кхело-кхолламо аьннад:

- Воше, аз хьайна даьча совгIатах, баркал Лаьттанна хIана оал Iа? Со ма йий хьона из совгIат даьр, хьо хьал долаш хургволаш. Нагахьа санна гIулакх кхыча беса даларе-м, хье кье-миска воалларе-м сона тIалаткь-аргвар хьо, кхела Iотбаккхараш еш.

КЮанолго хьалхадоккх, шийна гIо даьр малав ховш, цунна хоастам беш а хьоасталуш а хила веза саг.

ЖIалийи фусам-даи

Цхъан сага доалахьа хиннад мальтийски жIалиги вири. Цу жIалеца даим коа ловзаш хиннав фусам-да, делкыйна мук дуача хана. Даара чIегилгаш тувсаш хиннай цо жIалена. Такхийте уж дIа а кхаькхе, фусам-даьна хьесталуш хиннад вож. Цох хьегаш, юстаро Iеш дола вир а доладеннад фусам-даьца ловза. Вокхо, эгIазваха, гIадж етташ, эkkхадайтад вир, цул тIехьагIа хьай тIа дIадехкийтад.

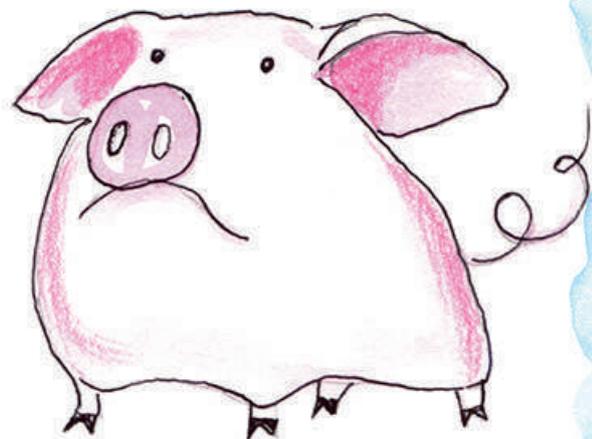
КЮанолго яхачох, Iаламо массадолча хIаманна цхьатарра еннаяц бокьонаш.

Таржам даьр
Iарчакханаькьан Сали.

Аркъала ца йижача сигале ца гур.

(Хъакха)

Дахача хана улл, леча хана уд.

(Лоа)

Пхе веший юкъара ков.

(Тларькюкь)

Чура цленда араваьлча доха ца.

(чуф)

Кроссворда дашхаргаш:

ПХОРАГИА: 1. Гала. 3. УстагIа. 4. Ага.

УРАГИА: 1. ПалгIа. 3. КIотарг.

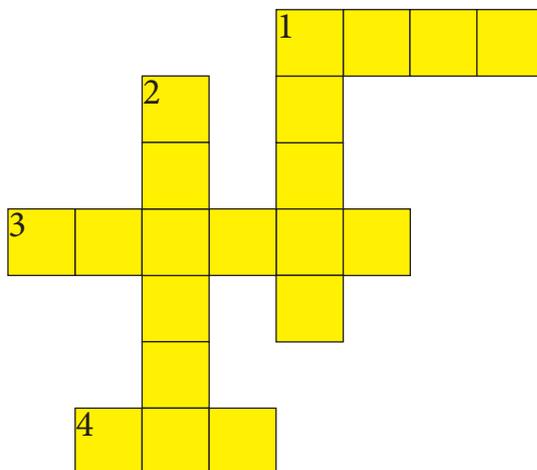
Кроссворда хаттараш:

ПХОРАГИА:

1. Лоамарочун фусам.
3. Коа тIара хъайба.
4. Бера маьнги.

УРАГИА:

1. Вай къаман саг.
2. БаьцовгIа.

Кроссворд оттаяьт
Тоачанаякъан
Сумаяс, Сурхо тIара
ООШ, 5 «б» класс.

Кроссворда дашхаргаш да
15-ча оаглон тIа.

Шоане.
Фото: Т. Агиров

Дошлорг

Баьрче (я) – почетное место в доме.

Баьчча (ва) – вождь.

Говтал (я) – бешмет.

Ешан (да) – ведьма, старуха-колдунья.

Митал (я) – улитка.

Уст (ба) – вол.

Ферх (да) – барс.

ХумпIар (я) – кабура.

ЦIаьпцилг (да) – сверчок.

Шана (я) – морж.

Детский журнал «Селаад»
(Радуга) №12, 2025 г.

Учредитель:

ГАУ РИ «Издательский дом «Сердало».

Издается с сентября 1986 года на ингушском языке.

Зарегистрирован Управлением Федеральной службы по надзору в сфере связи, информационных технологий и массовых коммуникаций по Республике Ингушетия. Регистрационный номер ПИ № ТУ06 - 00029 от 19 сентября 2019 г.

Главный редактор
Гагиева М.М.

Художник: Д. Гудантова
Дизайн: И. Курскиев

Сдано в набор 11.12.2025 г.
Подписано к печати 22.12.2025 г.
Дата выхода в свет 29.12.2025 г.
Формат 60x84 1/8.
Бумага офсетная.
Печать офсетная.
Уч.-изд. л. 2,2.
Тираж 2000.

Адрес редакции и издателя:
386101, Республика Ингушетия,
г. Назрань, пр. И. Базоркина, 60.
Сайт: selaad.ru.
Email.: selaad.ri@mail.ru
Телефон: 8 (8734) 77-11-84.

Отпечатано
в ООО «Бланкиздат»,
357600, Ставропольский край,
г. Ессентуки, ул. Никольская, 5.